

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук з фізичного виховання і спорту, доцента Федоренка Сергія Миколайовича на дисертаційну роботу здобувача **НОГАС АНЖЕЛИ ОЛЕКСАНДРІВНИ** на тему «Теоретико-методологічні засади фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит», представлену до захисту у спеціалізовану раду для проведення захисту дисертації на здобуття ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.03 – фізична реабілітація

Актуальність теми дисертації.

Представлена дисертаційна робота Ногас Анжели Олександрівни є актуальним, самостійним науковим дослідженням, яке має важливе значення для розвитку фізичної реабілітації як наукової та практичної галузі.

Ревматоїдний артрит належить до найбільш поширених аутоімунних ревматологічних захворювань, які характеризуються системним ураженням сполучної тканини, прогресуючим перебігом і високим ризиком розвитку інвалідизації. Це захворювання посідає одне з провідних місць серед причин як тимчасової, так і стійкої втрати працездатності, що, своєю чергою, зумовлює значні соціально-економічні наслідки. В останні десятиліття відзначається зростання рівня захворюваності на ревматоїдний артрит, що пов'язано не лише зі змінами екологічних факторів, але й з особливостями способу життя, зокрема зниженням рівня рухової активності населення.

Ефективне відновне лікування пацієнтів з ревматоїдним артритом потребує комплексного підходу, який включає не лише медикаментозну терапію, а й застосування засобів фізичної реабілітації. Фізична активність є важливим компонентом ведення таких пацієнтів, адже вона сприяє зниженню больового синдрому, підтриманню функціональних можливостей суглобів, збереженню м'язової маси, запобіганню вторинним ускладненням і покращенню якості життя. Однак, незважаючи на наявність окремих досліджень у цій сфері, аналіз літературних джерел, проведений автором, свідчить про недостатню кількість наукових робіт, присвячених розробці, обґрунтуванню та оптимізації програм фізичної реабілітації для даної категорії пацієнтів. Відсутність єдиних протоколів і стандартизованих підходів ускладнює реабілітаційний процес та обмежує можливості широкого використання ефективних методик у клінічній практиці.

З огляду на це, дослідження, спрямоване на розробку науково обґрунтованих теоретико-методологічних засад фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит, є своєчасним та має вагомe значення як для наукової

спільноти, так і для практичної реабілітації. Отримані результати можуть бути корисними для удосконалення підходів до ведення пацієнтів, підвищення ефективності реабілітаційних заходів і поліпшення якості життя осіб із цією патологією.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідної роботи: кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації Національного університету водного господарства та природокористування на 2017-2021 рр за темою «Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні технології відновлення та підтримки здоров'я людини» (номер державної реєстрації 0117U007676); кафедри медико-психологічних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування на 2019-2024 рр за темою «Відновлення здоров'я осіб різного віку засобами фізичної терапії та ерготерапії» (номер державної реєстрації 0119U002877); кафедри фізичної терапії, ерготерапії Національного університету водного господарства та природокористування на 2022-2026 рр за темою «Організаційні та методичні особливості фізичної терапії, ерготерапії осіб різних нозологічних, професійних та вікових груп» (номер державної реєстрації 0122U200755).

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дослідження є обґрунтованими, формулювання висновків у дисертаційній роботі не викликають зауважень. Обрані методи дослідження (клінічні, інструментальні, психометричні, статистичні) є валідованими, достовірними, науково визнаними. Дані ґрунтуються на **репрезентативній вибірці**, поділеній на основну та контрольну групи з подальшим порівнянням динаміки показників.

Розроблена система реабілітації базується на поєднанні доказових принципів фізичної терапії та психосоціальної підтримки, включає технології планування, втручання та оцінки, що відповідає вимогам доказової медицини.

Вважаємо значною заслугою дисертанта те, що нею **вперше**:

науково обґрунтовано та розроблено систему фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит з урахуванням передумов здійснення реабілітаційного процесу, біопсихосоціального впливу захворювання на якість життя, основних положень та принципів МКФ, теоретичні засади якої базуються на єдності трьох концептів;

встановлено біологічні, соціальні та особистісні передумови розробки системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит з урахуванням функціонального стану уражених верхніх кінцівок, ступеня порушення рухової функції суглобів та активності ревматоїдного процесу;

визначено організаційні та методичні підходи щодо фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит, які базуються на побудові персоніфікованого реабілітаційного плану, що включає оцінку порушень функції, діяльності та якості життя;

встановлено основні чинники, що визначають вибір та використання засобів фізичної реабілітації, ефективність реабілітаційного втручання;

обґрунтовано і розроблено систему контролю за ефективністю реабілітаційних заходів, що дає змогу відслідковувати у динаміці зміни в стані здоров'я й функціонуванні осіб із ревматоїдним артритом, регулювати і корегувати втручання;

науково обґрунтована та розроблена технологія реабілітаційного втручання на основі використання засобів фізичної реабілітації, з урахуванням методологічних підходів до компонентів МКФ та чинників, що впливають на рівень функціональних порушень та якість життя пацієнта.

Новизна представлених здобувачем результатів дослідження, повнота викладу в опублікованих працях.

Дисертаційну роботу Ногас Анжели Олександрівни слід визнати самостійною науковою працею: текст дисертації є оригінальним, матеріали, що цитуються коректно позначені та відображені в списку літератури. У цілому, дисертаційна робота Ногас Анжели Олександрівни виконана на належному науково-методичному і методологічному рівні. Матеріали дисертації, які виносяться на захист, є обґрунтованими і відповідають вимогами положення на здобуття наукового ступеня доктора наук (24.00.03 - фізична реабілітація).

Робота містить сучасні положення процесу фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит, мета якої полягає у відновленні функції та покращенні якості життя хворих на ревматоїдний артрит. Висновки виходять з отриманих даних та відповідають меті і завданням дослідження.

Отриманий цифровий матеріал обробляли статистично з використанням адекватних методів математичної статистики.

Матеріали роботи висвітлені у 37 наукових працях, з них 11 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України (7 виконано одноосібно), із низ 5 статей у виданні, проіндексованому в базі даних Scopus; 1 стаття в періодичному науковому виданні України, проіндексованому в базі

даних Scopus; 9 статей у наукових періодичних виданнях Польщі; 6 публікацій мають апробаційний характер, 10 статей додатково відображають наукові результати дисертації, із них 3 статті у виданнях, проіндексованих в базі даних Scopus.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Методологія наукового дослідження ґрунтувалася на теоретичних та емпіричних знаннях, сучасних положеннях про процес фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит, мета якої полягає у відновленні та покращенні якості життя. Система полягає у розкритті комплексної фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит, що базується на трьох концептах: методологічному, теоретичному та технологічному.

Для досягнення поставленої мети використані такі методи дослідження: теоретичні, емпіричні та статистичні.

Теоретичне опрацювання отриманих даних проводилось за допомогою сукупності логічних методів, підходів, операції: аналіз, синтез, узагальнення, пояснення. Теоретико-методологічною базою дослідження послуговували теоретичні праці вітчизняних та зарубіжних авторів. Дисертація ґрунтується на глибокому аналізі науково-методичної літератури, зокрема міжнародних та національних джерел, що дозволило окреслити сучасний стан проблеми реабілітації пацієнтів із ревматоїдним артритом.

Уперше систематизовано розрізнені наукові підходи до фізичної реабілітації із врахуванням положень МКФ, що забезпечило сучасну концептуалізацію проблеми. Розроблена система носить ознаки новизни завдяки інтеграції фізичної терапії з психоемоційною підтримкою (аутогенне тренування, психотерапія). Розроблена здобувачем система реабілітації при ревматоїдному артриті сприятиме ефективності відновлення пацієнтів, досягненню ремісії, зменшенню больового синдрому, покращенню рухової функції суглобу та покращення якості життя.

Впродовж виконання дослідження здобувачка оволоділа необхідними для рівня доктора наук знаннями, компетенціями та практичними навичками. Поставлені наукові завдання реалізовані на належному, методологічному рівні.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Сформульовані рекомендації мають практичну спрямованість, придатні для використання у закладах охорони здоров'я. Доведено позитивний вплив

на рухові функції, функціональну незалежність, психоемоційний стан та якість життя.

Результати і висновки проведеного дослідження реабілітації хворих на ревматоїдний артрит з урахуванням комплексного та диференційованого підходів використання реабілітаційних заходів, враховуючи функціональну недостатність, ступінь порушення рухової функції уражених суглобів, впроваджені у практику Обласного ревматологічного центру КП “Рівненська обласна клінічна лікарня імені Юрія Семенюка”.

Основні положення дисертаційної роботи були використані для вдосконалення курсів лекцій, практичних та семінарських занять для студентів спеціальності 227 “Фізична терапія, ерготерапія” Національного університету водного господарства та природокористування. Волинського національного медичного університету імені Данила Галицького. Івано-Франківського національного медичного університету. Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. Впровадження підтвержені відповідними актами.

Структура та обсяг дисертації.

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, шести розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 434 сторінки, список використаних джерел містить 334 найменування. Робота містить 46 таблиць та 55 рисунків.

Анотація дисертаційної роботи викладена українською і англійською мовами та у стислій формі представляє основні тези проведеного дослідження.

“*Вступ*” дисертаційної роботи містить інформацію про актуальність теми, поширеність і прогресивний перебіг захворювання на ревматоїдний артрит, вплив розвитку хвороби на працездатність та якість життя пацієнтів, недосконалість існуючих методів відновного лікування, необхідність комплексного та системного підходів до вирішення проблеми. Вступ обґрунтовано презентує актуальність, мету та завдання, а також предмет і методи досліджень, а також об'єкт, предмет і методи досліджень, що мають відповідний зміст та структуру.

У вступі зазначений також особистий внесок автора та інформацію про апробацію результатів досліджень, публікації, структуру та обсяг дисертації, практичне впровадження.

РОЗДІЛ 1 “Сучасні підходи до проблеми фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит” викладено аналіз джерел науково-методичної літератури, який свідчить про значну поширеність ревматоїдного артриту, вплив на втрату працездатності та погіршення якості життя пацієнтів.

Представлена класифікація та клінічна характеристика ревматоїдного артриту, стадії розвитку захворювання.

Розділ написаний доступно, досить об'ємно, має достатньо наглядної інформації, підкреслює важливість використання терапевтичних вправ на різних стадіях розвитку артриту, їх поєднання з іншими фізіотерапевтичними процедурами.

РОЗДІЛ 2 “Методи та організація дослідження”.

В розділі детально описано методи дослідження та організаційні заходи, які застосовувалися для досягнення поставленої мети й завдань, обґрунтована доцільність їх використання, описані організація й контингент випробуваних.

РОЗДІЛ 3 “Характеристика показників функціонального стану, активності та участі хворих на ревматоїдний артрит”.

Подано первинні результати досліджень функціонального стану уражених верхніх кінцівок, фізичної та соціальної активності, психоемоційного стану та якості життя хворих на ревматоїдний артрит, що підкреслює нагальну потребу наукового обґрунтування, розробки та впровадження системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит для відновлення стану, здоров'я та покращення якості життя.

РОЗДІЛ 4 “Обґрунтування та розробка системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит”.

Включає опис передумов розробки системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит. Подано структуру системи фізичної реабілітації, детально описані реабілітаційні заходи в залежності від періоду захворювання.

РОЗДІЛ 5 “Ефективність системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит”.

В розділі представлені результати впровадження системи фізичної реабілітації та доведена ефективність. Так показники виразності болю були статистично значуще ($p < 0,05$) нижчими у пацієнтів основної групи, ніж у хворих контрольної групи, що свідчить про ефективність впливу запропонованих реабілітаційних заходів.

РОЗДІЛ 6 “Аналіз та узагальнення результатів дослідження”.

У розділі проведена оцінка результатів дисертаційної роботи. Зроблені висновки з приводу ефективності запропонованої програми підкреслено

основні відмінності отриманих результатів у порівнянні з наявними даними у науково-методичних джерелах.

Висновки сформульовані у вигляді узагальнюючих положень і свідчать про вирішення поставлених задач. Результати досліджень статистично оброблені, підкріплені цифровими даними.

РЕФЕРАТ. Відповідає тексту дисертації. Апробація результатів роботи проведена достатньо.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Принципових зауважень щодо оформлення, змісту та результатів дисертаційної роботи немає. Виявлені зауваження, які представлені після кожного розділу несуттєві та не впливають на позитивну оцінку дослідження.

В порядку наукової дискусії прошу автора відповісти на такі запитання:

1. У дисертаційному дослідженні автором були застосовані теоретичні методи наукового пошуку, які були зосереджені на аналізі світових даних інформаційних ресурсів мережі Інтернет з проблем застосування фізичної реабілітації осіб із ревматоїдним артритом. Роботу би прикрасило застосування узагальнення, порівняння, експериментування зі схемами (розробкою їх змістовності, перевіркою продуманості й практичності при розробці понять, практичних моделей і програм фізичної реабілітації).

2. Ви наголошуєте на урахуванні біопсихосоціального впливу захворювання на якість життя осіб із ревматоїдним артритом. В той же час застосовуєте термін «хворі» до таких осіб. Поясніть будь ласка, як Ви розумієте термін «Біопсихосоціальна модель»?

3. У процесі обґрунтування та розробки системи фізичної терапії осіб із ревматоїдним артритом на амбулаторному етапі ви здійснили аналіз різних систем управління процесом реабілітації. Як на вашу думку, у чому полягають принципові недоліки традиційної системи управління процесом фізичної терапії?

4. В своїй роботі Ви переважно поєднували терапевтичні вправи та фізичні (апаратні) методи впливу. Якщо Ви вирішили сконцентруватися саме на цих методах, то варто було б надати перевагу використанню більш сучасних фізіотерапевтичних процедур: фокусованої ударно-хвильової терапії, НіТОР - терапії, функціональної магнітної стимуляції, лазерної терапії та рекомендувати схеми поєднання та використання на різних етапах відновного лікування, хоча і їх використання є суперечне. Чому при формуванні реабілітаційних програм Вами не було запропоновано застосування більш сучасних доказових методів фізичної реабілітації?

5. Чи враховувався знеболюючий ефект використання нестероїдних протизапальних засобів та кортикостероїдів при порівнянні оцінок болю та загального стану хворих, які отримували немедикаментозну та комбіновану терапію?

6. Комбінація яких методів, на Вашу думку, є найбільш ефективною в реабілітації осіб із ревматоїдним артритом?

7. В своїй роботі Ви стверджуєте, що *уперше* науково обґрунтована та розроблена технологія реабілітаційного втручання на основі використання засобів фізичної реабілітації, з урахуванням методологічних підходів, відповідно до доменів МКФ та чинників, що впливають на рівень функціональних порушень та якість життя пацієнта. Поясніть будь ласка відмінності від інших програм чи технологій, затверджених протоколів втручань.

8. Яким, на Вашу думку, є обсяг обов'язкових впливів? Чи може виконання самостійних занять фізичними вправами до 5-7 хвилин мати терапевтичний ефект?

9. При дослідженні функціонального стану пацієнтів було б доцільно врахувати найбільш поширені супутні захворювання та функціональні розлади, що часто супроводжують ревматоїдний артрит та є суттєвим фактором впливу на стан пацієнта та прогресування захворювання, збільшення кількості загострень впродовж року, що значно впливає на показники якості життя та може бути враховано при складанні довгострокових індивідуальних програм.

10. У шостому розділі «Аналіз та узагальнення результатів» дисертації автор застосував не типову форму аналізу, представив три групи результатів (нові дані, результати що підтверджують та ті що доповнюють), зокрема аналізуючи кожен фактор який використовував під час дослідження окремо. З нашої точки зору доцільно було б здійснювати аналіз та обговорення результатів за традиційною схемою: усі результати, що підтверджують та доповнюють існуючі, а також усі нові дані отримані під час дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам:

Зважаючи на актуальність теми дослідження, його наукову новизну та практичне значення, використання адекватних методів дослідження, обґрунтованосте висновків та наукові публікації, вважаю, що дисертаційне дослідження Ногас Анжели Олександрівни «Теоретико-методологічні засади фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит» є завершеною науковою працею, відповідає паспорту спеціальності 24.00.03 – фізична

